

De verdwenen kris Kya Nogo Siloeman van prins Diponegoro

Een onderzoek naar de huidige discussie over
koloniaal erfgoed in Nederlandse musea

Bachelorscriptie Kunstgeschiedenis

Docent: dr. Linda Boersma

Tweede lezer: Sjoukje van der Meulen PhD

Naam: Elzemiek Aalpoel

Studentnummer: 5983673

Woordenaantal: 8518

Datum: 24-01-2020

Universiteit Utrecht

Inhoud

Samenvatting	2
Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Prins Diponegoro en de Javaanse oorlog	7
Wie was prins Diponegoro?	7
De Javaanse Oorlog	8
De kris van prins Diponegoro	11
Kya Nogo Siloeman in de Nederlandse collectie	12
Conclusie	12
Hoofdstuk 2: Het debat van 1949 tot nu over de restitutie van koloniaal erfgoed	14
UNESCO 1970	16
10.000 voorwerpen en objecten	17
Museum Nusantara Delft	18
Een kris teruggegeven	20
Conclusie	20
Hoofdstuk 3: Het fundament van de oplossing	21
Indeling Return of Cultural Objects: Principles and Process	22
Teruggave	24
Conclusie	26
Conclusie	27
Voorstel voor verder onderzoek	28
Literatuurlijst	30
Boeken en artikelen	30
Websites	31
Overig	32
Afbeeldingenlijst	33
Bijlagen	38

Samenvatting

In dit onderzoek wordt het huidige debat over koloniaal erfgoed in de Nederlandse musea toegelicht. Dit wordt gedaan aan de hand van de verdwenen kris van prins Diponegoro. Prins Diponegoro was een belangrijk figuur in de Indonesische geschiedenis en leider van de opstand gedurende de Javaanse oorlog in de periode 1825-1830. Tijdens vredesonderhandelingen in 1830 is hij gearresteerd en is zijn kris hem ontnomen. Deze kris is vervolgens in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden beland. Sindsdien is de kris niet meer gezien in Nederland. Deze kris staat in dit onderzoek symbool voor de manier waarop koloniaal erfgoed in Nederland terecht is gekomen.

Na de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 ontstond er discussie over de vele Indonesische objecten in de collecties van Nederlandse musea. Indonesië wilde haar cultureel erfgoed terug en stelde een lijst op met de vraag voor restitutie van maar liefst 10.000 objecten die zich in Nederland zouden bevinden. Slechts een klein deel van deze objecten is destijds teruggegeven door de Nederlandse staat. In 2013 moest Museum Nusantara in Delft haar deuren sluiten. Een groot deel van de collectie van het museum is teruggegeven aan Indonesië. Deze objecten hebben in december 2019 Indonesische bodem bereikt.

Omdat er geen duidelijk beleid is voor teruggave van koloniaal erfgoed aan voormalige koloniën, heeft het Nationaal Museum van Wereldculturen (NMVW) op 7 maart 2019 het document *Return of Cultural Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects* gepubliceerd. In dit document worden richtlijnen geïntroduceerd waaraan de claim van een voormalig kolonie voor restitutie van een object uit de collectie van het NMVW moet voldoen. Deze lijst wordt in dit onderzoek uitgelegd, bevraagd en toegepast op de kris van prins Diponegoro. Uiteindelijk wordt geconcludeerd dat het document als fundament dient voor een eventueel nationaal beleid in de toekomst. Het document opent heden ten dage de deur van de collectie van het NMVW. Hierdoor blijft de deur van collecties van andere musea in Nederland met koloniale objecten echter gesloten. Alleen een nationaal wetssysteem voor de restitutie van koloniaal erfgoed uit de Nederlandse musea, kan dit probleem oplossen.

Inleiding

Twee jaar na de onafhankelijkheidsverklaring van Indonesië in 1949, in het jaar 1951, kwamen vanuit Indonesië de eerste claims tot restitutie van Indonesisch cultureel erfgoed dat zich in de collecties van Nederlandse musea bevindt.¹ Niet alleen Indonesië vroeg om restitutie van erfgoed, ook andere gedekoloniseerde landen begonnen het erfgoed uit de Europese collecties terug te vragen. De vraag om restitutie van cultureel erfgoed is echter niet alleen in de twintigste en eenentwintigste eeuw aan de orde, ook in de negentiende eeuw zijn er al een aantal claims geweest voor de teruggave van cultureel erfgoed. Napoleon heeft bijvoorbeeld, gedurende zijn heerschappij, verscheidene kunstwerken uit verschillende Europese landen geroofd, om deze vervolgens in zijn museum, Musée Napoleon, tentoon te stellen. Vandaag de dag heeft dit museum de naam Musée du Louvre. Na de val van Napoleon in 1815 eisten veel Europese landen dat zij hun kunstwerken en cultureel erfgoed weer terug in eigen land zouden krijgen.² Koloniaal cultureel erfgoed is gedurende de lange periode van kolonisatie massaal in Europese rariteitenkabinetten en collecties beland.³ Jos van Beurden, onderzoeker naar koloniale buit en restitutie, beargumenteert in zijn academisch proefschrift *Treasures in Trusted Hands* dat veel van de objecten die zich in de westerse collectie bevinden nog niet teruggekeerd zijn naar de rechtmatige eigenaar en dat zowel westerse musea als private collecties geen moeite willen doen om te onderzoeken hoe dergelijke objecten in hun collecties zijn beland.⁴

Op 7 maart 2019 is er in Nederland verandering gekomen de veronderstelling van Jos van Beurden dat musea hier geen moeite voor zouden willen doen. Het Nationaal Museum van Wereldculturen (NMVW) heeft op deze datum een lijst van voorwaarden gepubliceerd waaraan de restitutie van koloniaal cultureel erfgoed vanuit de collectie van de drie musea die onder het NMVW vallen, moeten voldoen. Het NMVW bestaat uit het Volkenkundig museum in Leiden, het Tropenmuseum in Amsterdam en het Afrikamuseum in Berg en Dal. Op basis van verschillende stappen die worden beschreven in dit document, wordt

¹ Drieënhuizen, Caroline. "Mirrors of Time and Agents of Action." *BMGN – Low Countries Historical Review* 133(2018)2: 93.

² Halbertsma, M, en M. Kuipers. *Het Erfgoeduniversum: een inleiding in de Theorie en Praktijk van Cultureel Erfgoed*. Bussum: Coutinho, 2014, 136-137.

³ Beurden, van, Jos. *Treasures in Trusted Hands: Negotiating the future of colonial cultural objects*. Amsterdam, 2016, 70.

⁴ 'Jos van Beurden'. Website Jos van Beurden. Beurden, van, 70.

onderzoek gedaan naar de manier waarop een object in de Nederlandse collectie terecht is gekomen. Middels deze bevindingen wordt vervolgens vanuit het NMVW bepaald of het object wel of niet in aanmerking komt voor restitutie. Het uiteindelijke besluit wat betreft de teruggave van objecten die zich bevinden in de Nederlandse collectie, is aan het ministerie en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dit komt doordat de nationale collectie eigendom is van de Nederlandse staat.⁵

Om het politieke en maatschappelijke debat wat betreft de restitutie van koloniaal erfgoed in de Nederlandse collectie en de lijst van voorwaarden van het NMVW voor de teruggave van een object toe te lichten, zal ik de lijst toepassen op de in de Nederlandse collectie verdwenen kris van prins Diponegoro.⁶ Prins Diponegoro was een Javaanse krijger die een belangrijke rol heeft gespeeld in de Indonesische geschiedenis. Sinds de arrestatie van prins Diponegoro in 1830 wordt er gedacht dat zijn kris, een magische, Indonesische dolk, zich bevindt in de Nederlandse collectie. Het verhaal van prins Diponegoro, de wijze waarop de kris in handen is gekomen van de Nederlanders, en de vraag vanuit Indonesië voor restitutie van deze kris, zullen de rode draad zijn in mijn scriptie om zowel het politieke debat, als de lijst van voorwaarden toe te lichten. De hoofdvraag van mijn scriptie luidt als volgt: *In hoeverre dient Return of Cultural Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects als uitkomst in de bemiddeling van het retourneren van cultureel erfgoed, verkregen in koloniale context?* Ik ga mijn hoofdvraag beantwoorden aan de hand van de volgende deelvragen:

- Wie was prins Diponegoro en waarom was hij van groot belang voor de Indonesische geschiedenis?
- Wat is het huidige politieke en maatschappelijke debat over de teruggave van koloniaal erfgoed uit de Nederlandse collectie?
- Wat zijn de verschillende voorwaarden voor restitutie van koloniaal erfgoed opgesteld door het NMVW en in hoeverre zijn deze voorwaarden rendabel?

⁵ In mijn scriptie zal ik de term "Nederlandse Collectie" gebruiken als overkoepelende term voor kunst, cultuur en erfgoed dat zich in collecties van Nederlandse musea bevindt. Nationaal Museum van Wereldculturen. *Return of Colonial Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects*. 7 maart 2019.

⁶ In mijn scriptie zal ik de term koloniaal erfgoed gebruiken in plaats van koloniale roofkunst. Dit doe ik omdat het niet altijd duidelijk is of een object op legale of illegale wijze verworven is.

In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op het leven van prins Diponegoro. Dit zal ik doen aan de hand van boeken en artikelen van Peter Carey. Carey is een Britse historicus en verbonden aan de Universiteit van Oxford, gespecialiseerd in de moderne geschiedenis van Indonesië, met in het bijzonder Java.⁷ Hij heeft veel biografieën geschreven over het leven van prins Diponegoro en deze werken zijn daarom van groot belang in mijn onderzoek. Ook zal ik het boek *Bitter Spice: Indonesia and the Netherlands from 1600* van Harm Stevens gebruiken. Stevens is de conservator Geschiedenis van de Twintigste Eeuw aan het Rijksmuseum en heeft onder andere over het leven van prins Diponegoro geschreven.⁸ Ook zal in het eerste hoofdstuk toegelicht worden wat een kris is aan de hand van het boek *The Javanese Kris* van Isaïc Groneman. Groneman was een Duitse onderzoeker die in de jaren 1910-1913 uitgebreid onderzoek deed naar de Javaanse kris.⁹ Zijn onderzoek wordt tot op de dag van vandaag gezien als belangrijk en baanbrekend onderzoek over de Indonesische kris en is daarom van belang voor dit onderzoek.

In het tweede hoofdstuk wordt het huidige politieke en maatschappelijke debat over de teruggave van koloniaal erfgoed uit de Nederlandse collectie toegelicht. Om de discussie te kunnen illustreren zal het academisch proefschrift *Treasures in Trusted Hands* van Jos van Beurden gebruikt worden. Ook zullen verschillende artikelen, onder andere van Jos van Beurden en Caroline Drieënhuizen, uit het tijdschrift *BMGN – Low Countries Historical Review*, worden gebruikt om deze discussie verder te belichten.¹⁰ De discussie zal aan de hand van de dekolonisatie van Indonesië en de hierop volgende claims tot restitutie van objecten door het land beschreven worden.

In hoofdstuk 3 wordt de op 7 maart 2019 opgestelde lijst van voorwaarden voor de restitutie van koloniaal erfgoed uit de collectie van het NMVW besproken. De verschillende voorwaarden zullen worden uitgelegd. Ook wordt er gekeken in hoeverre de opgestelde lijst van het NMVW zou kunnen worden toegepast op de kris van prins Diponegoro.

⁷ 'Faculty of Oriental Studies, Peter Carey'. Website Oxford University.

⁸ 'Harm Stevens'. Website Uitgeverij van Tilt.

⁹ Groneman, Isaïc. *The Javanese Kris*. Inleiding en aantekeningen David van Duuren. 2^e, herziene druk. Leiden: Zwartenkot Art Books, 2009, 7.

¹⁰ Drieënhuizen is universitair docent en gespecialiseerd in de geschiedenis van Indonesië. 'Wie ben ik?'. Website Caroline Drieënhuizen.

De opbouw van de hoofdstukken van mijn scriptie bestaat uit drie kernelementen. Het kernelement van hoofdstuk 1 zal kolonisatie zijn. In dit hoofdstuk wordt weergegeven hoe het kolonialisme tot uiting kwam gedurende het leven van prins Diponegoro. Het kernelement van hoofdstuk 2 is dekolonisatie. In dit hoofdstuk wordt duidelijk wat de gevolgen van dekolonisatie waren voor de restitutie van koloniaal erfgoed na de onafhankelijkheidsverklaring van Indonesië in 1949. In hoofdstuk 3 is postkolonialisme het kernelement. In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat een van de gevolgen van het kolonialisme is dat een groot deel van de identiteit van voormalige koloniën zich bevindt in Europese collecties. Het opstellen van een lijst van voorwaarden voor eventuele restitutie is een oplossing vanuit het NMVW om ervoor te zorgen dat deze culturele identiteit terug kan naar het land van herkomst.

Hoofdstuk 1: Prins Diponegoro en de Javaanse oorlog

Wie was prins Diponegoro?

Op 11 november 1785 werd in Yogyakarta op Java Bendoro Raden Mas Mustahar geboren. Vandaag de dag staat hij beter bekend onder de naam prins Diponegoro. Hij kwam bij dageraad ter wereld in de maand Sura, de eerste maand van het Javaanse jaar.¹¹ Op Java wordt geloofd dat een persoon, geboren bij dageraad in deze maand, van grote invloed en welbespraaktheid zal zijn. Nog geen veertig jaar later, bij de uitbraak van de Javaanse oorlog in 1825, zou deze verwachting die bij de geboorte van prins Diponegoro tot stand was gekomen, tot uiting komen.¹² Zijn vader, Hamengkubuwono II, was de tweede Sultan van Yogya. Zijn moeder, Raden Ayu Mangkorowati, stamde af van Sunan Ngampel Dento, een van de eerste apostelen van de islam op Java.¹³ Op zijn zevende werd Ratu Ageng Tegalrejo, de overgrootmoeder van prins Diponegoro, zijn voogd. Prins Diponegoro verhuisde vervolgens naar Tegalrejo om bij zijn overgrootmoeder te gaan wonen.¹⁴

Prins Diponegoro was moslim en werd volgens de regels van de islam opgeleid en opgevoed. Ook Javaanse mythische teksten en ideeën waren onderdeel van zijn opleiding. Volgens Peter Carey wordt in overgeleverde teksten omschreven dat prins Diponegoro uiterst bekwaam was in het begrijpen van de achterliggende betekenis en verhalen van de islam. Ook stelt Carey dat prins Diponegoro op een rechtvaardige manier de islam benaderde en toepaste in de vele teksten die door hem gepubliceerd zijn. Toch waren deze teksten meer van Javaanse aard dan van Islamitische aard.¹⁵

Door de bevolking van Java werd geloofd dat prins Diponegoro spirituele krachten had. Zo kon hij mensen die hem teleurstelden vervloeken. Ook zijn persoonlijke eigendommen, zoals zijn staf (afb. 1), werden gezien als objecten met magische krachten.¹⁶ Dit is ook van toepassing op zijn kris. Een kris is een Indonesische dolk, een pusaka. Door de inwoners van Java wordt geloofd dat een kris magische krachten heeft. De Javaanse kris kent veel verschillende vormen die onder twee groepen kunnen vallen. Deze groepen zijn de

¹¹ Carey, Peter. *Destiny: the Life of Prince Diponegoro of Yogyakarta 1785-1855*. Oxford: Peter Lang, 2014, 3.

¹² Carey, 3.

¹³ Carey, 3-6.

¹⁴ Carey, 8-9.

¹⁵ Carey, 28-33.

¹⁶ Carey, 39.

gebogen krissen in de vorm van een slang, *dapur luq* (afb. 2), en de rechte krissen, *dapur bener* (afb. 3). Krissen worden gemaakt van meteorijzer.¹⁷ Dit ijzer is slechts op een aantal plekken op Java te vinden.¹⁸ Bij het maken van een nieuwe kris wordt er een offer gebracht om kwade geesten op afstand te houden. Deze offers worden gebracht aan de welwillende goden zodat zij de kwade geesten kunnen doden zodat de kris die gesmeed wordt niet bezeten wordt door een kwaadwillende geest.¹⁹ Groneman stelt dat een kris meer een lichaamsornament is dan een wapen. Toch werden krissen wel gebruikt als wapen tijdens oorlogen. Ook stelt hij dat in Wajang-scènes, een Indonesisch schaduwspel met poppen, krissen herhaaldelijk gebruikt worden als oorlogswapens.²⁰

De Javaanse Oorlog

In de periode 1825-1830 vond de Javaanse oorlog onder leiding van prins Diponegoro plaats. Toen de Nederlandse kolonisator in 1825 besloot dat er een weg gebouwd moest worden in de nabijheid van de plaats Tagelrejo, waar prins Diponegoro langere tijd gewoond heeft met zijn grootmoeder, barstte de strijd los. Meerdere inwoners van de regio rondom Tagelrejo en uit Tagelrejo zelf hadden hun loyaliteit beloofd aan prins Diponegoro. In het boek *Bitter Spice: Indonesia and the Netherlands from 1600* stelt auteur Harm Stevens dat de lokale opstandelingen al opkwamen tegen de wegebouwers toen de eerste piketpalen die gebruikt werden voor het aanleggen van de weg nog niet waren geplaatst.²¹ Op 20 juli 1825 heeft de Nederlandse kolonisator het bevel gegeven prins Diponegoro op te pakken. Dit was echter niet gelukt. Tagelrejo werd door de kolonistoren platgebrand en dit was het begin van een vijf jaar lang durend conflict.²²

Voorafgaand aan de Javaanse oorlog hebben zich een aantal opstanden afgespeeld op Java die mede gezorgd hebben voor het ontstaan van de oorlog. Zo rebelleerde de bevolking in de periode 1809-1810. Deze opstand stond onder leiding van Raden Ronggo, de

¹⁷ Meteorijzer is een soort ijzer dat ontstaat bij de inslag van een meteoriet op de aarde. Enkel op plaatsen waar een meteorietinslag plaats heeft gevonden is meteorijzer te vinden. Goubitz, O. "Meteorieten door de eeuwen heen: van godenschrik tot sleutelhanger". *Grondboor & Hamer* 31(1977)2: 48-50.

¹⁸ Groneman, Isaïc. *The Javanese Kris*. Leiden: Zwartenkot Art Books, 2009, 44-45.

¹⁹ Groneman, 46-47.

²⁰ Groneman, 233.

²¹ Stevens, Harm. *Bitter Spice: Indonesia and the Netherlands from 1600*. Amsterdam & Nijmegen: Rijksmuseum & Vantilt Publishers, 2015, 40.

²² Stevens, 40.

hoofdbeheerder van de oostelijke gebieden op Java.²³ Ronggo kwam in opstand met het idee dat de kolonisator de oorspronkelijke Javaanse cultuur aantastte. Ronggo benoemde zichzelf tot de beschermer van alle Javanen die geschaad waren door de Europese overheerser. Hij spoorde de Javaanse bevolking aan om de Nederlandse officieren uit te roeien die ervoor gezorgd hadden dat de welvaart en het welzijn van Java ondermijnd werd.²⁴ Ronggo stierf in het jaar 1810 met als gevolg dat zijn opstand was gefaald. Wegens de val van Ronggo vielen de oostelijke gebieden van Java in handen van de Nederlanders.²⁵ Ondanks het niet slagen van de rebellie, was Ronggo een groot voorbeeld voor prins Diponegoro.²⁶ Het is mogelijk dat de opstand van Ronggo prins Diponegoro geïnspireerd heeft om zelf ook een opstand tegen de kolonisator te beginnen.²⁷

Gedurende de periode 1825-1830 gaven steeds meer leidende figuren van de rebellie van prins Diponegoro zich over aan de Nederlandse kolonisator. In het jaar 1829 trok prins Diponegoro van de ene schuilplaats naar de andere. Doordat prins Diponegoro getroffen was door malaria en hierdoor steeds zwakker werd, moest hij uiteindelijk in het jaar 1830 overgaan op vredesonderhandelingen.²⁸ Mede dankzij de overtuigingskracht van kolonel Cleerens besloot hij in te gaan op het verzoek van de Nederlandse kolonisator tot onderhandelingen. Onder leiding van luitenant-generaal Hendrik Merkus De Kock vonden deze onderhandelingen plaats in de stad Magelang. Op 28 maart 1830 konden de vredesonderhandelingen tussen de Nederlandse kolonisator en prins Diponegoro beginnen.²⁹ Gedurende de onderhandelingen wist luitenant-generaal De Kock dat hij, onder druk van zowel Den Haag als Batavia, prins Diponegoro niet kon laten ontsnappen. Hij liet prins Diponegoro daarom arresteren.³⁰ Van deze arrestatie zijn twee schilderijen gemaakt. Het eerste schilderij is getiteld *De Onderwerping van Prins Diepo Negoro aan luitenant-generaal baron de Kock* door Nicolaas Pieneman (afb. 4) en het tweede schilderij is *De*

²³ Carey, 95.

²⁴ Carey, 98-104.

²⁵ Carey, 108-109.

²⁶ Carey, 109.

²⁷ In de periode tussen de opstand van Raden Ronggo en de Javaanse Oorlog hebben er nog een aantal conflicten plaatsgevonden. Het begin van de negentiende eeuw was een politiek onrustige periode in Indonesië en op Java.

Carey, 110-115.

²⁸ Stevens, 41.

²⁹ De vredesonderhandelingen moesten dertig dagen uitgesteld worden omdat het ramadan.

Carey, 110.

³⁰ Stevens, 41.

Arrestatie van Prins Diponegoro door Raden Saleh (afb. 5). Werner Kraus schrijft in zijn artikel "Raden Saleh's Interpretation of the Arrest of Diponegoro: an Example of Indonesian 'proto-nationalist' Modernism" over de verschillende perspectieven van waaruit de schilderijen gemaakt zijn.³¹

Het werk van Nicolaas Pieneman is geschilderd vanuit Nederlands koloniaal perspectief. Op het schilderij staat in het midden, met een witte tuniek en een groene tulband, prins Diponegoro afgebeeld. Achter hem staat luitenant-generaal de Kock. Hij draagt een blauwe tuniek, een witte broek, hoge, zwarte laarzen en een hoed met daarop een witte veer. De Kock wijst naar de koets die aan komt rijden en waarin prins Diponegoro afgevoerd zal worden. Voor prins Diponegoro liggen twee figuren op de grond die door de wanhoop van het verliezen van een leider niet weten wat ze moeten doen.³² Links naast hen staat nog een groep aanhangers van prins Diponegoro. Ze zijn te herkennen aan de klederdracht die Javaans lijkt te zijn. Boven luitenant-generaal de Kock, in de vlaggenmast, wappert trots de Nederlandse vlag. Alles aan het schilderij van Pieneman straalt Nederlandse macht uit. In de titel van het schilderij is het woord 'onderwerping' gebruikt, volgens de "Dikke van Dale": 'de daad van zich aan iemands gezag te onderwerpen'.³³ De titel suggereert dat prins Diponegoro zich vrijwillig heeft overgegeven aan het gezag van de Nederlandse kolonisator. Doordat Pieneman zelf nooit voet aan wal heeft gezet in Indonesië, is te bevragen of de situatie waarin de arrestatie zich afspeelt, en de afgebeelde zogenaamd Javaanse klederdracht, wel historisch correct zijn.³⁴

Als reactie op dit werk dat vanuit Nederlands perspectief gemaakt is, heeft de Indonesische schilder Raden Saleh in 1857 een versie van de gebeurtenis gemaakt vanuit Javaans oogpunt. Op dit schilderij is in plaats van een onderdanige prins Diponegoro, die zich makkelijk overgeeft aan het Nederlandse gezag, een boze prins Diponegoro te zien.³⁵ Ook in dit schilderij staat prins Diponegoro centraal afgebeeld. Opvallend is dat hij, in tegenstelling tot op het schilderij van Pieneman, op gelijke hoogte staat als luitenant-generaal De Kock.

³¹ Werner Kraus is historicus en biograaf van Raden Saleh.

Leeuwen, van, Lizzy. "Opperold en weggeborgen." *De Groene Amsterdammer* 1(2017).

³² Kraus, Werner. "Raden Saleh's Interpretation of the Arrest of Diponegoro: an Example of Indonesian 'proto-nationalist' Modernism." *Archipel* 69(2005): 282.

³³ 'Onderwerping'. Dikke van Dale online.

³⁴ Kraus, 282.

³⁵ Kraus, 285.

Wederom is hij afgebeeld in een witte tuniek met een groene tulband. Achter hem staat De Kock die naar de koets wijst. Opmerkelijk aan het schilderij van Raden Saleh is dat de afgebeelde Nederlandse officieren allen naar verhouding grote hoofden hebben. Dit is volgens Kraus te verklaren doordat Saleh de Nederlanders wilde afbeelden als 'raksasas', het Javaanse woord voor 'monsters'.³⁶

De kris van prins Diponegoro

Ondanks de verschillende interpretaties van de arrestatie van de prins, valt te concluderen dat deze hoe dan ook door de Nederlanders gevangen genomen is. Tijdens de onderhandelingen met de Javaanse prins en zijn aanhangers, zouden alle wapens die zij bij zich hadden door de Nederlanders zijn afgenomen. Dit zou ook gelden voor de kris van prins Diponegoro. In het boek *Gedenkschrift van den oorlog op Java van 1825 tot 1830*, geschreven door François de Stuers in 1847, een generaal en commandant van het Indisch leger in Nederlandse dienst, werden alle krissen teruggegeven aan de Javaanse aanhangers van prins Diponegoro.³⁷ De kris van prins Diponegoro is echter een uitzondering. Deze kris werd volgens de Stuers door kolonel Cleerens naar Koning Willem I in Nederland gestuurd. De kris kwam vervolgens in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden terecht.³⁸ Aan de kris was een brief van een voormalig aanhanger van prins Diponegoro, Sentot genaamd, toegevoegd, die verklaarde dat dit daadwerkelijk de kris van prins Diponegoro was.³⁹ Raden Saleh, de schilder van het schilderij *De Arrestatie van prins Diponegoro* (afb. 5), was in Nederland toen de kris in 1831 in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden terecht kwam. Hij zorgde ervoor dat de Indonesische naam voor deze kris vertaald werd naar het Nederlands. De naam van de kris van prins Diponegoro luidt: *Kya Nogo Siloeman*. *Kya* betekent "meneer", en Saleh stelde dat alles wat toebehoorde aan een vorst deze titel kreeg. "Nogo", zo beweert Saleh, is een fabelachtige slang die een kroon draagt. "Siloeman" is een bijvoeglijk naamwoord dat de bovennatuurlijkheid van de kris moet benadrukken. De

³⁶ Kraus, 285.

³⁷ Stuers, François Henri Antoine. *Gedenkschrift van den Oorlog op Java, van 1825 tot 1830*. Amsterdam: Müller, 1847, 234.

³⁸ Legêne, Susan. *De Bagage van Blomhoff en Van Bruegel. Japan, Java, Tripoli en Suriname in de negentiende-eeuwse Nederlandse cultuur van het imperialisme*. Amsterdam: KIT publishers, 1998, 290.

³⁹ Legêne, 290.

vertaling van de naam van de kris van prins Diponegoro is volgens Saleh de *Toverende Koning der Slangen*.⁴⁰

Kya Nogo Siloeman in de Nederlandse collectie

Vandaag de dag is *Kya Nogo Siloeman* verdwenen in de Nederlandse collectie. De vraag is echter of de kris die Raden Saleh in handen heeft gehad, daadwerkelijk de kris is geweest van prins Diponegoro. Caroline Drieënhuizen stelt dat er gedurende de Javaanse oorlog veel krissen door de Javaanse bevolking zijn verkocht aan de Nederlandse officieren om als souvenir mee te nemen naar Nederland. Ze beweert maar liefst vijf krissen te kunnen benoemen in de Nederlandse collectie die volgens de overlevering van prins Diponegoro zouden zijn, maar vermeldt in haar tekst vervolgens niet welke dit zouden zijn.

Drieënhuizen stelt echter dat de daadwerkelijke kris van prins Diponegoro nooit in een Nederlandse collectie terecht is gekomen, maar dat krissen die naar Nederland kwamen als de kris van prins Diponegoro werden beschouwd om zo meer waarde te krijgen.⁴¹ Opvallend, en een onderbouwing van de theorie van Drieënhuizen, is het portret dat Adrianus Johannes Bik in 1830 maakte van prins Diponegoro na zijn arrestatie (afb. 6). Op de tekening van Bik is niet alleen prins Diponegoro te zien, ook afgebeeld is zijn kris. Aan de hand van deze waarneming zou gesteld kunnen worden dat prins Diponegoro zijn kris na de arrestatie nog in bezit had, en dat maakt dat de theorie van Drieënhuizen dat het niet zeker is dat de kris daadwerkelijk in een Nederlandse collectie terecht is gekomen, aannemelijk is. Ondanks dit gegeven, en de stelling van Drieënhuizen waarin zij beweert dat er niet één, maar meerdere zogenaamde krissen van prins Diponegoro in de Nederlandse collectie zouden moeten zijn, is het niet zeker of de daadwerkelijke kris van prins Diponegoro in de Nederlandse collectie terecht is gekomen. Dat de kris überhaupt verdwenen is, in de Nederlandse collectie of niet, staat echter als een paal boven water.

Conclusie

Prins Diponegoro was een belangrijk figuur in de Indonesische geschiedenis omdat hij in opstand kwam tegen de Nederlandse kolonisator. Dit leidde tot de Javaanse oorlog. Deze oorlog eindigde in de arrestatie van prins Diponegoro in het jaar 1830. Mede door zijn

⁴⁰ Legêne, 290.

⁴¹ Drieënhuizen, Caroline, A. "De Kunst van het Verzamelen: Koloniale Verzamelaars en de VVAK." *Aziatische Kunst* 3(2011)41: 5.

doorzettingsvermogen en overtuigingskracht heeft de oorlog vijf jaar stand gehouden. Hij is hierdoor van groot belang voor de Indonesische geschiedenis. Zijn kris is hem echter ontnomen bij zijn arrestatie. Ik ga er in deze scriptie vanuit dat *Kya Nogo Siloeman* is verdwenen in de Nederlandse collectie. Deze verdwijning is een voorbeeld voor de omgang met koloniaal erfgoed door de jaren heen. Een object dat in 1830 gezien werd als van groot belang voor de Nederlandse koloniale geschiedenis, is heden ten dage spoorloos. Aan de hand het verhaal van prins Diponegoro en de manier waarop zijn *Kya Nogo Siloeman* al dan niet in de Nederlandse collectie terecht is gekomen, zal in het volgende hoofdstuk het debat rondom restitutie van koloniaal erfgoed uit de Nederlandse collectie nader toegelicht worden.

Hoofdstuk 2: Het debat van 1949 tot nu over de restitutie van koloniaal erfgoed

In dit hoofdstuk zal de huidige situatie wat betreft de restitutie van koloniaal erfgoed worden toegelicht. Dit zal worden gedaan aan de hand van de geschiedenis van restitutie van koloniale objecten uit Indonesië, maar is ook toe te passen op de vele andere koloniën die de wereld heeft gekend. Met name het academisch proefschrift *Treasures in Trusted Hands* van Jos van Beurden speelt in dit hoofdstuk een belangrijke rol. In zijn boek licht hij het debat tussen Nederland en Indonesië in de periode 1949-1975 toe.

In het jaar 1840 werd door de Nederlandse kolonisator de eerste maatregelen getroffen voor Indonesische claims ten aanzien van de restitutie van erfgoed.⁴² Franse onderzoekers wilden destijds wetenschappelijk onderzoek doen naar het cultureel erfgoed op Borneo en Java. Er werd besloten dat tempels, standbeelden en ander cultureel erfgoed, dat zich bevond op grondgebied van de Nederlandse overheid, publiek eigendom waren. Lokale autoriteiten waren verantwoordelijk voor dit erfgoed. Het transporteren van standbeelden en objecten kon echter alleen goedgekeurd worden door de gouverneur, het hoofd van de kolonie.⁴³ In 1858 werd de “Bataafse gemeenschap” verantwoordelijk gesteld voor het behouden van de collectie van het koloniale bestuur.⁴⁴ In 1878 werd de verantwoordelijkheid die lokale autoriteiten hadden voor het onderhouden van cultureel erfgoed gedecentraliseerd. Onder andere archeologische vondsten in Indonesië moesten aan de lokale autoriteiten worden gemeld en vervolgens door hen worden doorgegeven aan de bestuurders van de Bataafse Gemeenschap. Deze gemeenschap had volgens Jos van Beurden een budget waarmee objecten die van cultureel belang waren konden worden aangeschaft voor eigen musea. Veel van deze objecten gingen naar het in 1837 opgerichte Volkenkundig Museum te Leiden.⁴⁵ Aan de hand van voorgaande informatie wordt aangetoond dat de Nederlandse kolonisator de touwtjes in Indonesië in handen had wat betreft de omgang met Indonesisch cultureel erfgoed gedurende de koloniale periode. Dit veranderde nadat Indonesië haar onafhankelijkheid verworven had.

⁴² Beurden, van, Jos. *Treasures in Trusted Hands: Negotiating the future of colonial cultural objects*. Amsterdam, 2016, 100.

⁴³ Beurden, van, 100.

⁴⁴ Onder de Bataafse gemeenschap verstaat men de Nederlandse bevolking op het eiland Java.

Beurden, van, 100.

⁴⁵ Beurden, van, 100.

Vanaf de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 tot op de dag van vandaag zijn er onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië over de restitutie van Indonesisch koloniaal erfgoed dat zich in de Nederlandse collectie bevindt. Hoe zijn objecten in de Nederlandse collectie terecht gekomen? Heeft Nederland het recht om dergelijke objecten in haar collectie te behouden? Wanneer moet een object wel, en wanneer moet een object niet worden teruggestuurd naar het land van herkomst? Dit zijn voorbeelden van vragen die vandaag de dag nog steeds een belangrijke rol spelen binnen de museale wereld.

Het Nederlandse Ministerie van Cultuur, Nederlandse museumdirecteuren en de media beweerden in de periode vlak na de onafhankelijkheid van Indonesië tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw echter dat weinig objecten die zich in de Nederlandse collectie bevonden in het koloniale tijdperk gestolen waren. Ook stelden zij dat de objecten door de Nederlanders geconserveerd werden en daarom waren gered van eventuele vernietiging. De Indonesische bevolking zou volgens hen niet veel hebben gegeven om hun cultureel erfgoed.⁴⁶ Zo stelde dr. P.H. Pott, destijds directeur van het Volkenkundig Museum in Leiden, in 1970 in de *Leeuwarder Courant* het volgende: ‘Als er een rechtsgrond aanwezig is, is teruggeven redelijk, maar als iets legaal verkregen is, dan zou teruggeven geweldige consequenties voor de hele wereld hebben. Hoeveel voorwerpen zijn niet gewoon op de markt gekocht, langs de weg gevonden, ten geschenke gegeven?’⁴⁷ De eerste vraag om restitutie van objecten vanuit Indonesië kwam in het jaar 1951. Mohammed Yamin, destijds lid van het Indonesische parlement en later de minister van Educatie en Cultuur voor de Indonesische Republiek, stelde dat er een grote hoeveelheid Indonesische objecten te vinden waren in met name de Nederlandse collectie. Hij verklaarde dat objecten, die voor de Indonesische natie en de bevolking van wetenschappelijk en cultureel onmisbare waarde waren, teruggegeven moesten worden aan Indonesië.⁴⁸

Hoewel Indonesië onafhankelijk geworden is in 1949, behield de Nederlandse staat Papoea Nieuw-Guinea tot 1962. Doordat Nederland nog steeds van invloed was in de omgeving van Indonesië, verliepen de onderhandelingen over de restitutie van koloniaal

⁴⁶ Drieënhuizen, 100.

⁴⁷ “Moeten cultuurschatten van de Indonesië terug naar de Oost?” *De Leeuwarder Courant*, 31 augustus 1970.

⁴⁸ Drieënhuizen, Caroline. “Mirrors of Time and Agents of Action.” *BMGN – Low Countries Historical Review* 133(2018)2: 95.

erfgoed uit de Nederlandse collecties stroef.⁴⁹ Pas na de onafhankelijkheid van Papoea Nieuw-Guinea in 1962 ontstond er ruimte voor onderhandelingen over culturele relaties tussen Nederland en Indonesië. Teruggave van cultureel erfgoed werd vanuit Indonesisch perspectief gezien als een goede invloed op de vriendschappelijke relatie tussen beide landen. Ten gevolge van deze vriendschappelijke relatie hebben in 1968 Nederland en Indonesië een Cultureel Akkoord ondertekend omtrent wetenschap, cultuur en kunst. Door dit akkoord ontstond er nauwe samenwerking tussen beide landen voor de archivering van objecten. Ook werd het Indonesisch-Nederlands cultureel centrum opgericht. Door dit akkoord werd overleg tussen beide landen over Indonesisch cultureel erfgoed in de Nederlandse collectie gestimuleerd.⁵⁰

UNESCO 1970

Een belangrijke gebeurtenis in 1970 was de overeenkomst over de middelen om de illegale invoer, uitvoer en eigendomsoverdracht van cultuurgooederen te verbieden en te voorkomen, ofwel de *Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property*.⁵¹ Tijdens deze UNESCO conferentie zijn afspraken gemaakt over bescherming van erfgoed en het exporteren hiervan. Er werd onder andere afgesproken dat cultureel eigendom van een staat, dat zich bevindt in een andere staat, opgevraagd kan worden door de staat van herkomst.⁵² Er is door UNESCO destijds afgesproken dat de partij die een verzoek indient voor de restitutie van een bepaald object, ook de kosten dekt die het proces met zich meebrengt voor documentatie en ander bewijsmateriaal dat nodig is om aan te tonen dat restitutie van het object van belang is. Ook moet de staat die het verzoek tot restitutie heeft ingediend de transportkosten van het gerestitueerde erfgoed dekken.⁵³

Ten gevolge van de Conventie van UNESCO in 1970 en het Cultureel Akkoord uit 1968 zijn een aantal objecten door de Nederlandse staat teruggegeven aan Indonesië. Een

⁴⁹ Beurden, van, 102-103.

⁵⁰ Het Indonesisch-Nederlands Cultureel Centrum bevindt zich in Jakarta en wordt ook wel het Erasmushuis genoemd.

Beurden, van, 106.

⁵¹ Deze UNESCO conferentie vond plaats in Parijs op 14 november 1970 en werd bijgewoond door lidstaten. Uiteindelijk hebben de 140 lidstaten van UNESCO de conferentie in 1972 goedgekeurd.

'States Parties'. UNESCO.

⁵² *Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property*. Parijs, 1970, 10.

⁵³ *Convention on the means of prohibiting and preventing*, 10.

voorbeeld van een dergelijk object is het in 1973 door koningin Juliana overhandigde *Nagarakertgama Palmmanuscript*, een Javaanse lofrede uit 1365.⁵⁴ Ook werden in 1970 door koningin Juliana en prins Bernhard twee schilderijen van Raden Saleh teruggegeven.⁵⁵ Doordat deze schilderijen zich echter in de privécollectie van de koningin bevonden en zij ze aan president Suharto van Indonesië gaf, zijn deze schilderijen in Indonesië ook beland in de privécollectie van de president en worden dus niet tentoongesteld in een publieke ruimte.⁵⁶

In 1975 besloot de Nederlandse staat dat de samenwerking tussen beide landen geïntensiveerd kon worden en werd er geholpen met de bouw van archieven en musea in Indonesië. Indonesië stelde voor om vanuit beide landen een onderzoeksteam samen te stellen dat zich kon gaan buigen over de restitutie van Indonesisch koloniaal erfgoed uit de Nederlandse collectie.⁵⁷

10.000 voorwerpen en objecten

Jos van Beurden stelt in zijn *Treasures in Trusted Hands* dat de onderhandelingen over de restitutie, en de daadwerkelijke teruggave van objecten, door Nederland gebruikt werden als een manier om de relatie met Indonesië, na het verkrijgen van haar onafhankelijkheid, te herstellen en om het internationale imago van Nederland te verbeteren. Door Indonesië werden de onderhandelingen gebruikt om aan de wereld te laten zien dat het land tegen haar voormalige kolonisator op durfde te treden en aan te tonen dat ze het recht hadden hun cultureel erfgoed uit de Nederlandse collectie terug te krijgen.⁵⁸ In het jaar 1975 heeft Indonesië dan ook een wensenlijst aan de Nederlandse staat gegeven voor restitutie, waar tienduizenden objecten op stonden.⁵⁹ Ook de kris van prins Diponegoro staat vermeld op

⁵⁴ Het Nagarakertgama Palmmanuscript bevond zich tot 1973 in de bibliotheek van de Universiteit van Leiden en was in 1894 als onderdeel van de Lombokschat naar Nederland gekomen. Vandaag de dag is het te zien in de Nationale Bibliotheek van Indonesië.

Beurden, van, 112.

⁵⁵ Het is niet duidelijk welke twee schilderijen van Raden Saleh door koningin Wilhelmina aan Suharto overhandigd zijn. Het is bekend dat op het ene schilderij een buffeljacht afgebeeld is en op het andere schilderij een gevecht tussen een leeuw en een man. Deze twee schilderijen waren door Raden Saleh zelf aan de koninklijke familie gedoneerd.

Beurden, van, 111-112.

⁵⁶ Beurden, van, 112.

⁵⁷ Beurden, van, 111.

⁵⁸ Beurden, van, 132.

⁵⁹ Ik heb de opgestelde lijst niet kunnen vinden. Ik heb zowel contact opgenomen met het Nationaal Archief, als met het Nederlands-Indisch instituut in Den Haag, maar heb de lijst niet kunnen achterhalen. Informatie over de lijst is te vinden in het volgende archiefdocument: Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 2.27.19, inventarisnummer 4193, Historische Voorwerpen uit het voormalige Nederlands-Oost-Indië afkomstig, 22 oktober 1974.

deze lijst, maar is (zoals in het eerste hoofdstuk naar voren is gekomen) nog niet terug in de Indonesische collectie.⁶⁰ De lijst was opgedeeld in drie categorieën: culturele objecten, historische objecten en objecten van esthetische waarde. Onder de noemer culturele objecten vielen bijvoorbeeld tastbare manifesten opgesteld door belangrijke Indonesische denkers. Historische objecten op de lijst waren objecten die gedenkwaardige historische momenten uit de Indonesische geschiedenis markeren en met objecten van esthetische waarde werden objecten bedoeld die van speciale aantrekkingskracht op de esthetische gevoelens van de Indonesische bevolking waren.⁶¹ Veel van de objecten op deze lijst, waaronder de kris van prins Diponegoro, waren ofwel in de collectie van de Nederlandse staat, ofwel in privécollecties. Het was destijds voor de Nederlandse staat vrijwel onmogelijk om alle tienduizend objecten terug te vinden en te retourneren. Objecten die zich in privécollecties bevonden en die op de lijst stonden, konden vaak moeilijk getraceerd worden. De locaties van veel objecten op de lijst waren voor de Nederlandse staat ook onbekend. De Nederlandse staat was echter bereid, mits het Indonesische onderzoeksteam bewijs had voor een eventuele locatie van bijvoorbeeld verdwenen objecten van prins Diponegoro, contact op te nemen met de eigenaar van het desbetreffende object.⁶²

Museum Nusantara Delft

Zoals gebleken in het eerste deel van dit hoofdstuk is er in de periode 1949 - 1975 veel gebeurd rondom de restitutie van koloniaal erfgoed uit de Nederlandse collectie. De discussie, zoals die in de twintigste eeuw speelde, is in de eenentwintigste eeuw nog steeds actueel. Het is echter heden ten dage niet alleen van belang dat Indonesische onderzoeksteams de locatie van een object achterhalen, ook de Nederlandse staat is actief begonnen met het opzoeken en retourneren van objecten. Een belangrijk moment in de geschiedenis van de restitutie van koloniale objecten is de teruggave van een groot deel van de collectie van het Museum Nusantara in Delft. Het Museum Nusantara moest in 2013 haar deuren sluiten wegens een grote daling in bezoekersaantallen en bezuinigingen door de gemeente Delft. De collectie van het museum bestond uit enkel Indonesische objecten.⁶³ Er is door het NMVW gekozen voor teruggave van een groot deel van de collectie aan het land

Beurden, van, 99.

⁶⁰ Beurden, van, 52.

⁶¹ Beurden, van, 113.

⁶² Beurden, van, 113-114.

⁶³ 'Herbestemming Collectie Museum Nusantara'. Website Museum Nusantara Delft.

van herkomst.⁶⁴ Belangrijke beleidsdocumenten die gevolgd worden door het Museum Nusantara voor de teruggave van koloniaal erfgoed is de Erfgoedwet uit 2016 en de Leidraad Afstoting Museale Objecten (LAMO) uit 2016. Deze twee documenten stellen dat er in eerste instantie, voordat objecten teruggegeven worden aan het land van herkomst, moet worden gekeken naar de waarde die het object heeft voor de Nederlandse geschiedenis en identiteit.⁶⁵

Sinds 2013 is er door onder andere het NMVW, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) en Museum Nusantara grondig onderzoek gedaan naar de objecten. Aan de hand van dit onderzoek is besloten welke objecten in de Nederlandse collectie moeten blijven. Het gros van de collectie zal echter teruggaan naar Indonesië en daar worden tentoongesteld in openbare ruimten en musea.⁶⁶ Het project is afgerond in 2018. De oplossing die door Erfgoed Delft, het NMVW en het RCE is bedacht om de kennis uit het museum niet verloren te laten gaan, is het digitaliseren van de collectie. Doordat de collectie heden ten dage online nog steeds te bezichtigen is, is de kennis die opgedaan is in Museum Nusantara nog steeds aanwezig en blijft de collectie tot op zekere hoogte toegankelijk voor de Nederlandse bevolking.⁶⁷

Op 2 januari 2020 meldt de Indonesische nieuwswebsite Antara News dat op 23 december 2019 1500 objecten uit de voormalige collectie van het Museum Nusantara in Indonesië aangekomen waren. Hilmar Farid, de directeur van het Indonesische ministerie van Onderwijs en Cultuur, stelt dat Indonesië meer teruggave van cultureel erfgoed in de toekomst kan verwachten.⁶⁸ Al met al heeft het gehele proces van sluiting, onderzoek en teruggave betreffende de collectie van Museum Nusantara zes jaar geduurd.

⁶⁴ Een deel van de collectie van het Museum Nusantara is ondergebracht in het Museum Prinsenhof te Delft. Mede door het Rijksmuseum, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en het Nationaal Museum van Wereldculturen is onderzocht welke objecten uit de collectie absoluut in Nederland moeten blijven. De rest van de collectie wordt ondergebracht in Museum Nasional Indonesia.

⁶⁵ 'Herbestemming'. Website Museum Nusantara Delft.

⁶⁵ 'Herbestemming'. Website Museum Nusantara Delft.

⁶⁶ 'Herbestemming'. Website Museum Nusantara Delft.

⁶⁷ 'Herbestemming'. Website Museum Nusantara Delft.

⁶⁸ Tenri Mawangi, Genta. "1500 Indonesian Artefacts Repatriated from the Netherlands." *Antara News*, 2 januari 2020.

Een kris teruggegeven

Een opvallend object dat teruggegeven is uit de collectie van Museum Nusantara is een kris. In 2016 bezocht premier Mark Rutte Indonesië. Tijdens dit staatsbezoek heeft hij deze kris aan Indonesië teruggegeven (afb. 7).⁶⁹ De overhandiging van deze kris aan de Indonesische president Joko Widodo is een opmerkelijk gebaar. Ondanks het verzoek tot restitutie van de kris van prins Diponegoro in 1975, is deze nog steeds niet geretourneerd. Aan de hand van de symbolische teruggave van een andere kris dan die van prins Diponegoro, zou gesteld kunnen worden dat de kris van de prins niet vergeten is door de Nederlandse staat. De teruggave van deze kris heeft verschillende kanten. Naar mijn idee kan deze teruggave twee betekenissen hebben. Enerzijds kan de teruggave van een kris worden gezien als een manier waarop de Nederlandse staat aan de Indonesische bevolking wil laten zien dat, ondanks dat de kris van prins Diponegoro nog steeds niet teruggevonden is in een collectie, er nog regelmatig aan deze kris gedacht wordt en dat de Nederlandse staat ook deze kris terug zal geven als hij ooit gevonden wordt. Anderzijds kan de teruggave van een andere kris dan die van prins Diponegoro gezien worden als een manier om goed te praten dat de kris die voor Indonesië zo belangrijk is, niet meer zal worden teruggevonden. Toch is het aannemelijk dat met de overhandiging van deze kris wordt bedoeld dat de kris van prins Diponegoro nog vers in het geheugen staat gegrift van de Nederlandse staat.

Conclusie

Vanaf de dekolonisatie van Indonesië in 1949 tot het jaar 2019 is er veel gebeurd rondom restitutie van koloniaal erfgoed. Aan de hand van de verschillende aangetoonde ontwikkelingen in dit hoofdstuk kan worden geconcludeerd dat er vanuit zowel Indonesië als Nederland positieve ontwikkelingen hebben plaatsgevonden. In de jaren vijftig tot zeventig van de twintigste eeuw werd nog door verschillende museumdirecteuren en medewerkers beweerd dat de kans klein was dat dergelijke objecten er nog waren als de Nederlandse staat ze niet in een collectie had opgenomen. Deze sfeer is in de jaren tien van de eenentwintigste eeuw omgeslagen door restitutie van het gros van de collectie van Museum Nusantara. Nederland erkent dat er objecten in haar collectie te vinden zijn die hier eigenlijk niet hadden mogen zijn. Begin 2019 heeft deze erkenning een nieuwe vorm aangenomen.

⁶⁹ "Rutte geeft Indonesische kris terug." *De Telegraaf*, 23 november 2016.

Hoofdstuk 3: Het fundament van de oplossing

Zoals in hoofdstuk twee duidelijk is geworden, heerst er sinds 1949 al discussie over de restitutie van Indonesisch koloniaal erfgoed in de Nederlandse collectie. Op 7 maart 2019 is door het Nationaal Museum van Wereldculturen (NMVW) een document gepubliceerd dat als oplossing moet dienen voor het huidige debat. Het is de lijst van uitgangspunten en het proces voor het behandelen van claims voor de terugkeer van culturele objecten van het NMVW, ofwel *Return of Colonial Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects* (bijlage 1). In dit document wordt door het NMVW een aantal eisen genoemd waaraan een claim vanuit een voormalig kolonie moet voldoen, mocht een voormalig kolonie de restitutie van een bepaald object uit de collectie van het NMVW opvragen. Het document kan een eind maken aan op de lange discussies die zich in de afgelopen decennia hebben afgespeeld.⁷⁰ In dit hoofdstuk zal het proces dat volgens dit document de uitkomst van de discussie is, toegepast worden op de crisis van prins Diponegoro. Ook zal er gekeken worden of het document eventueel kan worden verbeterd. Dit wordt onderzocht aan de hand van de volgende vraag: wat zijn de verschillende voorwaarden voor restitutie van koloniaal erfgoed opgesteld door het NMVW en in hoeverre zijn deze voorwaarden rendabel? Voordat ik verder inga op het document, wil ik benadrukken dat dit beleidsdocument enkel geldt voor de collecties die onder het NMVW vallen. Ik zal in dit hoofdstuk onderzoeken of het document een fundament zou kunnen zijn voor een reglement op nationaal niveau.

In *Return of Colonial Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects* worden hedendaagse gemeenschappen op gelijke wijze benaderd als de nationale collectie. Er wordt een dialoog aangegaan met gemeenschappen en naties, zowel nationaal als internationaal, die in het bijzonder betrokken zijn met de collectie.⁷¹ Het NMVW wil claims van onder andere voormalige koloniën op een transparante manier benaderen en wil aan de hand van de door het NMVW opgestelde lijst de claims beoordelen met respect en in samenwerking. Het document is opgesteld middels verschillende

⁷⁰ Ik las op 7 maart 2019 het artikel "Grote stap voor teruggave koloniale roofkunst? Eerst zien, dan geloven" van de NOS. In dit artikel wordt de op die dag verschenen lijst van het NMVW geïntroduceerd. Houthuijs, Paulus. "Grote stap voor teruggave koloniale roofkunst? Eerst zien, dan geloven." NOS, 7 maart 2019.

⁷¹ Nationaal Museum van Wereldculturen. *Return of Colonial Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects*. 7 maart 2019, 2.

(inter)nationale congressen en regelgevingen, waaronder UNESCO 1970 en de Erfgoedwet uit 2016. Om zo transparant mogelijk te kunnen zijn heeft het NMVW een onafhankelijke commissie met eigen bestuur benoemd die zich bezighoudt met de restitutieclaims. Deze commissie zal het contact met het ministerie en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap onderhouden. Doordat de Nederlandse collectie eigendom is van de Nederlandse staat, kan uiteindelijk alleen het ministerie en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap beslissen of een object gerestitueerd kan en mag worden. De onafhankelijke commissie die is opgesteld door het NMVW houdt contact met het ministerie en wisselt bevindingen en documenten uit en doet uiteindelijke aanbevelingen betreffende eventuele restitutie. Het document van het NMVW gaat alleen over de restitutie van koloniaal erfgoed uit de collectie van de drie musea. Het is dus bijvoorbeeld niet toe te passen op roofkunst uit de Tweede Wereldoorlog.⁷²

Indeling Return of Cultural Objects: Principles and Process

Het document is opgedeeld in negen verschillende secties. Deze negen secties zijn verdeeld in de eerste drie delen:

1. Nationale en Internationale context
 - I: De Missie van het NMVW
 - II: De Internationale context die toe te passen is op het document
 - III: De Nationale context van het document
2. Criteria
 - IV: Waaraan moeten de criteria betreft claims van koloniaal erfgoed aan voldoen?
3. Richtlijnen en Proces
 - V: Richtlijnen voor claims en teruggave
 - VI: Procedure voor claims betreft restitutie van culturele objecten die toebehoren tot andere eigenaren dan de Nederlandse staat
 - VII: Succesvolle claims
 - VIII: Het verdere proces en de periodieke evaluatie
 - IX: Periodieke evaluatie
4. Lijst van woorden en definities
5. Appendix

Dit beslaat de definitie en de rol van de permanent raadgevende commissie die opgericht is door het NMVW en als een opzichzelfstaand orgaan dient.

Met name deel twee en deel drie van het document zullen aan bod komen in dit hoofdstuk.

Criteria voor claims en restitutie zijn onder andere dat de culturele objecten verzameld/verworven zijn op een manier die in overtreding was met de normen van

⁷² *Return of Colonial Objects*, 2.

legaliteit van de tijd waarin het verkregen was. Ook moet worden kunnen aangetoond dat het object dat geclaimd wordt niet tegen de wil van de claimende partij in is afgenomen. Zo moet kunnen worden bewezen dat het object niet zonder toestemming van de eigenaars is toegeëigend, dat het niet onder druk is verkregen, bijvoorbeeld door gedwongen verkoop, en dat het niet verkregen is doordat het in bezit is gekomen via iemand die niet het culturele recht had om het object te vergeven. Een ander belangrijk punt dat valt onder de criteria voor claims van restitutie is dat het aan te tonen moet zijn dat het object van dusdanige culturele, erfgoed of religieuze waarde is voor een natie of een gemeenschap, dat voortdurende retentie in de collectie van het NMVW kan worden beoordeeld aan de hand van normen die worden benoemd in de Erfgoedwet uit 2016.⁷³ Bijvoorbeeld objecten die een belangrijk, religieus doel hebben, wat ze ongeschikt maakt voor voortdurende vertoning in musea of wetenschappelijk onderzoek. Ook objecten waarvan de nationale en historische betekenis van dusdanige waarde is buiten Nederland, worden als objecten gezien waar eerder van wordt beoordeeld dat ze niet tot de collecties van Nederlandse musea behoren.

Voordat het proces van onderzoek tot eventuele restitutie begint, worden de bovenstaande criteria over restitutie toegepast op het geclaimde object. Wat de kris van prins Diponegoro betreft is te stellen dat de manier waarop het object is verworven, in tegenstrijd is geweest met de normen van legaliteit die destijds golden. Prins Diponegoro is, zoals in hoofdstuk 1 te lezen is, gedurende vredesonderhandelingen onverwacht gearresteerd. Zijn kris is hem hierbij waarschijnlijk onrechtmatig ontnomen. Ook is de kris van prins Diponegoro van grote culturele waarde voor de Indonesische nationale identiteit. Mocht deze kris ooit teruggevonden worden in een Nederlandse collectie, dan is retentie in deze Nederlandse collectie geen optie.

De richtlijnen voor een object om in aanmerking te komen voor teruggave zijn onder andere dat het NMVW er zeker van moet zijn dat de objecten die geretourneerd worden, door een natie of bevolkingsgroep geclaimd wordt die deze objecten voor culturele of erfgoed doeleinden gaat gebruiken. Het object moet van onmisbare waarde zijn voor het land van herkomst. Er moet een overeenkomst zijn tussen de claimende partij van het object

⁷³ De betekenis van retentie is “vasthouding” of “ophouding”. Met dit woord wordt in deze context het behouden van een object in de collectie van het NMVW bedoeld. ‘Retentie’. Website Dikke van Dale.

en het object zelf. Deze overeenkomst moet of van religieuze, of van culturele aard zijn, of het object behoort tot nationaal erfgoed. Mochten het NMVW en de claimende partij niet tot een overeenkomst komen, dan is het van belang dat er een oplossing wordt bedacht die voor beide partijen aanvaardbaar is. Mogelijke oplossingen voor dergelijke situaties zijn bruiklenen en reizende tentoonstellingen.

Doordat het NMVW een nationale collectie bezit, is het een vereiste dat de claimende partij gesteund wordt door de staat of een culturele institutie uit de staat van herkomst. Mocht dit niet het geval zijn, dan moet de claimende partij kunnen onderbouwen waarom dit niet het geval is.⁷⁴ Ook deze richtlijnen kunnen worden toegepast op de kris van prins Diponegoro. Dat Indonesië de kris voor culturele doeleinden zal gaan gebruiken staat als een paal boven water en is toe te lichten aan de hand van de in 2015 teruggegeven staf van prins Diponegoro (afb. 1). Deze staf bevond zich in een privécollectie. De nakomelingen van de gouverneur-generaal in wiens collectie deze staf zich bevond, besloten de staf te retourneren. De staf hangt nu op zaal in de Nationale Galerie in Jakarta. Harm Stevens ontdekte dat de staf zich in de privécollectie van de gouverneur-generaal zou moeten bevinden en besloot contact op te nemen met de nazaten.⁷⁵ Deze staf is een goed voorbeeld van wat er in Indonesië met de kris van prins Diponegoro zal gebeuren mocht hij ooit geretourneerd worden. Aan de hand van de manier waarop de staf is onthaald door Indonesië, ga ik ervan uit dat de kris waarschijnlijk ook met veel eerbied zal worden ontvangen en zal worden tentoongesteld in de Nationale Galerie.

Teruggave

De uiteindelijke teruggave van objecten kan enkel bepaald worden door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Claims moeten door middel van een handgeschreven brief bij de directeur van het NMVW ingediend worden. De aard van de claim moet in de brief naar voren komen. Ook moet het inventarisnummer van het verzochte object en al het relevante bewijs dat pleit voor restitutie pleit, worden toegevoegd. Als de claim wordt geaccepteerd door het NMVW zal de directeur een geschreven brief terugsturen. De correspondentie tussen het NMVW en de claimende partij zal worden doorgestuurd naar de

⁷⁴ *Return of Colonial Objects*, 7.

⁷⁵ Harm Stevens is de conservator Twintigste Eeuw bij het Rijksmuseum. Zijn boek *Bitter Spice: Indonesia and the Netherlands from 1600* komt in hoofdstuk 1 aan bod.

Maas, Lidy en Michel Maas. "Opwinding rond de Staf van Prins Diponegoro". *De Volkskrant*, 25 maart 2015.

minister. Vervolgens zal er door de medewerkers van het NMVW onderzoek worden gedaan naar het object. Dit zal worden gedaan in een tijdsbestek van zes maanden, met eventuele mogelijkheid tot uitloop van zes maanden. Uiteindelijk zullen alle bevindingen van het NMVW doorgestuurd worden naar de speciaal opgerichte, onafhankelijke commissie. Deze commissie zal vervolgens naar het onderzoek kijken en heeft hier drie maanden voor, met mogelijke uitloop van drie maanden. Uiteindelijk stuurt de commissie haar bevindingen naar de directeur van het NMVW en het ministerie en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De minister zal diens beslissing aan de hand van de opgestuurde documentatie maken en vervolgens stuurt de directeur van het NMVW de genomen beslissing op naar de claimende partij. Dit laatste zal gebeuren binnen vier weken.⁷⁶

Al met al kan het proces een tijdsbestek hebben van een jaar en zeven maanden. Als er vervolgens besloten wordt dat het een legitieme claim is en dat het object geretourneerd kan worden naar het land van herkomst, zal het NMVW zorgen voor professionele ondersteuning en facilitering met betrekking tot de terugkeer. Afhankelijk van de schaal van de claim, streeft het NMVW naar een tijdsbestek van een jaar waarin de objecten teruggegeven zullen worden. Beide partijen zullen in het gehele proces hun eigen kosten dragen.⁷⁷ Opvallend is dat dit tegen de principes van UNESCO 1970 ingaat, waarin wordt verklaard dat de kosten van onderzoek en teruggave volledig bij de claimende partij zal liggen.⁷⁸ Deze ontwikkeling, die door het NMVW tot stand is gebracht, is van positieve aard. Hierdoor wordt de mogelijkheid voor een voormalig kolonie om eigendom dat zich in de Nederlandse collectie bevindt op te eisen geoptimaliseerd, doordat kosten niet meer alleen voor de claimende partij zullen zijn. Ook de professionele ondersteuning die aangeboden wordt door het NMVW is van positieve aard. Ideeën en expertises van beide partijen kunnen aan de hand van deze ontwikkeling worden uitgewisseld.

Ondanks dat het document veel positieve ontwikkelingen met zich meebrengt, heeft het ook negatieve kanten. Een groot deel van de collectie van het NMVW is gedigitaliseerd en te vinden op de website van de organisatie.⁷⁹ Afgezien van het feit dat dus veel objecten online te bezichtigen zijn, is het voor voormalige koloniën niet altijd even makkelijk om een

⁷⁶ *Return of Colonial Objects*, 8.

⁷⁷ *Return of Cultural Objects*, 8.

⁷⁸ *Convention on the means of prohibiting and preventing*, 10.

⁷⁹ De digitale collectie van het NMVW kan gevonden worden op de website collectie.wereldculturen.nl.

object terug te vinden in een collectie. Van sommige objecten weet een natie soms niet eens dat het zich in de collectie van het NMVW bevindt.⁸⁰ Als bijvoorbeeld op de website de overkoepelende zoekterm “Indonesië” wordt gebruikt, komen er 25.930 pagina’s met objecten, foto’s, kunstwerken, beelden en andere objecten tevoorschijn. De collectie Indonesische voorwerpen varieert aan de hand van de zoekterm “Indonesië” van Wajongpoppen tot speelgoedkrisen en van haarkammen tot muntgeld. Tenzij de claimende partij zeker is dat het gezochte object zich bevindt in de collectie van het NMVW, is het voor een voormalig kolonie een digitale zoektocht naar een speld in een hooiberg.

Conclusie

Dat een dergelijk document als *Return of Colonial Objects: Principless and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects* is opgesteld, is een positieve ontwikkeling. Het zorgt ervoor dat de deur de collectie van het NMVW, en daarmee een klein deel van de collecties in Nederland, op een kier komt te staan. De deur zal echter voor de voormalige koloniën pas echt open staan als het document dat opgesteld is door het NMVW, omarmd wordt door de Nederlandse staat en van toepassing wordt op alle collecties in Nederland. Het document fungeert vandaag de dag enkel als richtlijn voor de musea die onder het NMVW vallen, maar zou in de toekomst als voorbeeld kunnen dienen en uitgebreid kunnen worden tot een wetsstelsel op nationaal niveau. Het document dient dus als fundament voor een nationaal beleidsdocument voor teruggave van koloniaal erfgoed uit collecties van Nederlandse musea. Mocht de kris van prins Diponegoro ooit teruggevonden worden, dan zou het stappenplan zoals het opgesteld is door het NMVW gegarandeerd zorgen voor teruggave van dit voor Indonesië belangrijke object. Teruggave van dergelijke belangrijke objecten zou uiteindelijk niet alleen het doel moeten zijn van het NMVW, maar van de gehele Nederlandse staat.

⁸⁰ Houthuijs. “Grote stap voor teruggave”.

Conclusie

Prins Diponegoro was de leider van de opstand gedurende de Javaanse oorlog in de periode 1825-1830. Dankzij deze leidende rol in een opstand tegen de Nederlandse kolonisator, en de lange duur van vijf jaar waarin deze oorlog zich heeft afgespeeld, is prins Diponegoro een belangrijk figuur in de Indonesische geschiedenis geworden. Zijn kris is hem tijdens zijn arrestatie in 1830 ontnomen en deze kris is vervolgens in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden beland. De kris van prins Diponegoro, Kya Nogo Siloeman, is niet zomaar een object maar een object van grote historische en culturele waarde voor de Indonesische identiteit. Raden Saleh heeft de kris nog in handen gehad in 1831 in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden in Nederland. Volgens hem zou dit de daadwerkelijke kris van prins Diponegoro zijn geweest. Niet alleen de kris is ten gevolge van het kolonialisme in Europa terecht gekomen, vele objecten die zich vandaag de dag in de Nederlandse musea bevinden zijn daar terechtgekomen op dezelfde wijze als de kris van prins Diponegoro.

Sinds de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 worden er door het land verschillende pogingen gedaan tot het terugkrijgen van dergelijke objecten. Indonesië kreeg ten gevolge van onderhandelingen en afspraken met Nederland onder andere schilderijen van Raden Saleh en het *Nagarakertgama palmmanuscript* in de jaren zeventig van de twintigste eeuw terug. In 2013, na de sluiting van het Museum Nusantara in Delft, werd er een groot deel van de collectie van het museum, die volledig bestond uit Indonesische objecten, geretourneerd naar het land van herkomst. In december 2019, zes jaar na de sluiting van Museum Nusantara, hebben deze voorwerpen de Indonesische bodem bereikt. De teruggave van de kris van prins Diponegoro blijft echter uit. Mogelijk als troost en blijk van herinnering besluit de Nederlandse staat tijdens een staatsbezoek in Indonesië in 2016 Mark Rutte een andere kris terug te laten geven aan het land. Deze kris zou wellicht van symbolische waarde kunnen zijn en laat zien dat de Nederlandse staat de kris van prins Diponegoro niet vergeten is.

De hoofdvraag van deze scriptie luidt als volgt: *In hoeverre dient Return of Cultural Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects als uitkomst in de bemiddeling van het retourneren van cultureel erfgoed, verkregen in koloniale context?* Op 7 maart 2019 werd er door het NMVW een lijst van voorwaarden gepubliceerd waaraan een claim van een voormalig kolonie moet voldoen. In dit document wordt

stapsgewijs uitgelegd wat de richtlijnen zijn waaraan een claim moet voldoen en het verklaart wat zowel de claimende partij als het NMVW moeten doen om een claim te onderzoeken en te erkennen. Enerzijds dient het document als uitkomst in de bemiddeling over restitutie doordat het een oplossing biedt voor zowel de meewerkende musea, als de voormalige koloniën. Door dit document op te stellen, staat de deur van de collectie van het NMVW open. Het document fungeert als fundament voor een eventueel nationaal beleidssysteem over restitutie van koloniaal erfgoed. Anderzijds dient het document niet als uitkomst voor de huidige discussie omdat op dit moment de voorwaarden in het document slechts dienen als richtlijnen die enkel van toepassing zijn op de collectie van het NMVW. Alleen het Tropenmuseum in Amsterdam, het Volkenkundig museum in Leiden en het Afrikamuseum in Berg en Dal kunnen benaderd worden voor restitutie. Andere collecties in Nederland waarin koloniaal erfgoed te vinden is, bijvoorbeeld de collectie van het Rijksmuseum, zijn aan de hand van dit document nog niet bereikbaar voor voormalige koloniën.

De discussie over de restitutie van koloniaal erfgoed in de Nederlandse musea beslaat niet alleen de collectie van het NMVW. Het document is pas van toepassing op de nationale discussie over restitutie van koloniaal erfgoed, als een dergelijk document opgesteld wordt door de Nederlandse staat dat fungeert als een nationaal beleidsdocument. Enkel door een document op te stellen dat van toepassing is op alle collecties in de Nederlandse musea, zou de deur van de collectie koloniaal erfgoed in de Nederlandse musea echt open gaan. Dit zal echter slechts een oplossing zijn voor het koloniale erfgoed dat zich in de Nederlandse musea bevindt. Veel musea in Europa bevatten koloniaal erfgoed. Het probleem van koloniaal erfgoed in de gehele collectie van Europese musea wordt pas opgelost als een dergelijk document niet alleen opgesteld wordt door de Nederlandse staat, maar door alle lidstaten van de Europese Unie. Als de gehele EU een dergelijk beleid omarmt, kan de restitutie van koloniaal erfgoed uit de Europese musea beginnen.

Voorstel voor verder onderzoek

Aan de hand van mijn onderzoek zou onder andere verder onderzoek gedaan kunnen worden naar de plaats waar de kris van prins Diponegoro zich zou moeten bevinden. Tot op de dag van vandaag is de locatie van zijn kris onbekend. Jos van Beurden heeft in zijn boek *Treasures in Trusted Hands* al laten doorschemeren dat hij denkt dat de kris zich bevindt in

het depot van het Rijksmuseum. Dit is echter nog niet bewezen. Ook zou er verder onderzoek gedaan kunnen worden naar het document van het NMVW, en de eventuele oplossing om er een nationaal wetssysteem van te maken. De vraag is of een dergelijk, nationaal beleid wel mogelijk is. Ondanks dat ik pleit voor een nationaal beleid wat betreft restitutie van koloniaal erfgoed uit de Nederlandse musea, is het nog niet onderzocht of een dergelijk wetssysteem haalbaar is in de toekomst. De vraag die opkomt naar aanleiding van dit idee is of er in een dergelijk geval een nationale, onafhankelijke onderzoekscommissie opgericht moet worden, of dat ieder museum een eigen, onafhankelijke commissie opstelt. Uiteindelijk zal er nog onderzoek kunnen worden gedaan naar een Europees beleid omtrent de restitutie van koloniaal erfgoed uit de Europese musea. Niet alleen in de Nederlandse collectie bevinden zich voorwerpen en objecten uit voormalige koloniën, maar ook in andere Europese landen.

Literatuurlijst

Boeken en artikelen

Carey, Peter. *Destiny: the Life of Prince Diponegoro of Yogyakarta 1785-1855*. Oxford: Peter Lang, 2014.

Drieënhuizen, Caroline, A. "De Kunst van het Verzamelen: Koloniale Verzamelaars en de VVAK." *Aziatische Kunst* 3(2011)41: 2-15.

Drieënhuizen, Caroline. "Mirrors of Time and Agents of Action: Indonesia's Claimed Cultural Objects and Decolonisation, 1947-1978." *BMGN – Low Countries Historical Review* 133(2008)2: 91-104.

Goubitz, O. "Meteorieten door de eeuwen heen: van godenschrik tot sleutelhanger". *Grondboor & Hamer* 31(1977)2: 47-61.

Groneman, Isaïc. *The Javanese Kris*. Inleiding en aantekeningen David van Duuren. 2^e, herziene druk. Leiden: Zwartenkot Art Books, 2009.

Halbertsma, M. en M. Kuipers. *Het Erfgoeduniversum: een Inleiding in de Theorie en Praktijk van Cultureel Erfgoed*. Bussum: uitgeverij Coutinho, 2014.

Houthuijs, Paulus. "Grote stap voor teruggave koloniale roofkunst? Eerst zien, dan geloven." *NOS*, 7 maart 2019.

Kraus, Werner. "Raden Saleh's Interpretation of the Arrest of Diponegoro: an Example of Indonesian 'proto-nationalist' Modernism." *Archipel* 69(2005): 259-294.

Leeuwen, van, Lizzy. "Opgerold en weggeborgen." *De Groene Amsterdammer* 1(2017) <https://www.groene.nl/artikel/opgerold-en-weggeborgen> (geraadpleegd 15 januari 2020).

Legêne, Susan. *De Bagage van Blomhoff en Van Bruegel. Japan, Java, Tripoli en Suriname in de negentiende-eeuwse Nederlandse cultuur van het imperialisme*. Amsterdam: KIT publishers, 1998.

Maas, Lidy en Michel Maas. "Opwinding rond de Staf van Prins Diponegoro". *De Volkskrant*, 25 maart 2015.

“Moeten cultuurschatten van de Indonesië terug naar de Oost?” *De Leeuwarder Courant*, 30 augustus 1970.

“Rutte geeft Indonesische kris terug.” *De Telegraaf*, 23 november 2016.

Stevens, Harm. *Bitter Spice: Indonesia and the Netherlands from 1600*. Amsterdam & Nijmegen: Rijksmuseum & Vantilt Publishers, 2015.

Stuers, François Henri Antoine. *Gedenkschrift van den Oorlog op Java, van 1825 tot 1830*. Amsterdam: Müller, 1847.

Tenri Mawangi, Genta. “1500 Indonesian Artefacts Repatriated from the Netherlands.” *Antara News*, 2 januari 2020 https://en.antaranews.com/news/139055/1500-indonesias-artefacts-repatriated-from-the-netherlands?fbclid=IwAR3D-UH2egVmJD9ycUwJPZ8nrVYokcMuTu2etwizOGp2Hy_nMOD48uhCoks (geraadpleegd: 14 januari 2020).

Websites

‘Faculty of Oriental Studies, Peter Carey’, Oxford University, <https://www.orinst.ox.ac.uk/people/peter-carey>, (geraadpleegd 2 december 2019).

‘Harms Stevens’, Uitgeverij van Tilt, <https://vantilt.nl/auteurs/harm-stevens/>, (geraadpleegd 2 december 2019).

‘Herbestemming Collectie Museum Nusantara Delft’. Museum Nusantara Delft, <https://nusantara-delft.weebly.com/project.html> (geraadpleegd 19 december 2019).

‘Jos van Beurden’, Jos van Beurden, <http://www.iosvanbeurden.nl/>, (geraadpleegd 2 december 2019).

‘Onderwerping’, Dikke van Dale online, <https://uu-vandale-nl.proxy.library.uu.nl/zoeken/zoeken.do>, (geraadpleegd: 27 november 2019).

‘Retentie’, Dikke van Dale online, <https://uu.vandale.nl/zoeken/zoeken.do>, (geraadpleegd: 14 januari 2019).

‘S. Legêne’, Vrije Universiteit Amsterdam, <https://research.vu.nl/en/persons/s-legene>, (geraadpleegd 2 december 2019).

‘States Parties’. UNESCO, <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/1970-convention/states-parties/> (geraadpleegd: 13 januari 2020).

‘Wie ben ik?’, Caroline Drieënhuizen, <https://carolinedrieenhuizen.wordpress.com/wie-ben-ik/> (geraadpleegd 2 december 2019).

Overig

Beurden, van, Jos. *Treasures in Trusted Hands: Negotiating the future of colonial cultural objects*. Amsterdam, 2016. (Academisch Proefschrift Vrije Univesiteit Amsterdam).

Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 2.27.19, inventarisnummer 4193, Historische Voorwerpen uit het voormalige Nederlands-Oost-Indië afkomstig, 22 oktober 1974.

Nationaal Museum van Wereldculturen. *Return of Cultural Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects*. 7 maart 2019

Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property. Parijs, 1970 (UNESCO conferentie).

Afbeeldingenlijst

Afb. 1: Onbekend, *De Staf van prins Diponegoro*, jaar vervaardiging onbekend, hout met zilveren beslag en smeedijzeren schijfvormige kling, 140 cm, Nationaal Galerie Jakarta, (foto: Renée van Engelsman/Rijksmuseum).

Afb. 2: Onbekend, *Kris met houten vergulde greep in de vorm van demonische figuur*, voor 1940, hout en ijzer, 42 cm, Tropenmuseum Amsterdam, TM-1772-617a, (foto: Tropenmuseum Amsterdam).

Afb. 3: Onbekend, *Kris van de Sultan van Yogyakarta*, voor 1852, diamant, goud, ijzer en nikkel, 44,5 cm, Tropenmuseum Amsterdam, TM-H-5a, (foto: Tropenmuseum Amsterdam).

Afb. 4: Nicolaas Pieneman, *De Onderwerping van Diepo Negoro aan luitenant-generaal baron de Kock*, ca. 1830-1835, olieverf op doek, 77 x 100 cm, Rijksmuseum Amsterdam, SK-A-2238 (foto: Rijksmuseum Amsterdam).

Afb. 5: Raden Saleh, *De Arrestatie van Diponegoro*, 1857, olieverf op doek, 112 x 179 cm, Museum Istana Jakarta (foto: Goethe-Institut).

Afb. 6: Adrianus Johannes Bik, *Diponegoro*, 1830, potlood op papier, 36,8 x 28,9 cm, Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-467-73, (foto: Rijksmuseum Amsterdam).

Opschrift: Diponegoro. Hoofd der muitelingen op Java.

Signatuur: A.J. Bik. Naar het leven geteekend. Batavia 1830.

Afb. 7: Mark Rutte overhandigt een kris aan president Joko Widodo. Foto: ANP. Op deze foto is te zien hoe Mark Rutte in 2016 een kris uit de collectie van Museum Nusantara aan Joko Widodo geeft. Deze kris is echter niet de kris van prins Diponegoro, maar zou daarom kunnen worden gezien als een symbolische teruggave.

Bijlagen

Bijlage 1: Nationaal Museum van Wereldculturen. *Return of Cultural Objects: Principles and Process for addressing claims for the Return of Cultural Objects*. 7 maart 2019.

Claims for Return of Cultural Objects NMVW Principles and Process_0.pdf

Bijlage 2: Plagiaatverklaring

In de Onderwijs- en Examenregeling (artikel 5.15) is vastgelegd wat de formele gang van zaken is als er een vermoeden van fraude/plagiaat is, en welke sancties er opgelegd kunnen worden.

Onwetendheid is geen excuus. Je bent verantwoordelijk voor je eigen gedrag. De Universiteit Utrecht gaat ervan uit dat je weet wat fraude en plagiaat zijn. Van haar kant zorgt de Universiteit Utrecht ervoor dat je zo vroeg mogelijk in je opleiding de principes van wetenschapsbeoefening bijgebracht krijgt en op de hoogte wordt gebracht van wat de instelling als fraude en plagiaat beschouwt, zodat je weet aan welke normen je je moeten houden.

Hierbij verklaar ik bovenstaande tekst gelezen en begrepen te hebben.
Naam: <i>Ebeniek Oelpeel</i>
Studentnummer: <i>0903673</i>
Datum en handtekening: <i>26-01-2020</i>

Dit formulier lever je bij je begeleider in als je start met je bacheloreindwerkstuk of je master scriptie.

Het niet indienen of ondertekenen van het formulier betekent overigens niet dat er geen sancties kunnen worden genomen als blijkt dat er sprake is van plagiaat in het werkstuk.